

ธรรมของพระราช

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมทานมูลนิธิรามราชูทิศ

วันพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

บรมนาถบพิตร

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๖๐

ธรรมของพระราช

© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 978-616-7053-43-1

พิมพ์ครั้งแรก ตุลาคม ๒๕๖๐

๔๐๐,๐๐๐ เล่ม

- วันพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๖๐

ข้อมูล: ถอดเสียงเป็นตัวอักษร โดย พระครูสังฆวิจารณ์ (พงษ์ธรณ์ เกตุภาณิน)

แบบปก: พระครูวินัยธร (ชัยยศ พุกทิวโร)

พิมพ์ที่

คำปรารภ

เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ได้เสด็จสู่สวรรคาลัย เป็นเหตุให้ประชาชนทั่วแผ่นดินไทยเศร้าโศกอาลัยเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อทางการจัดอำนาจโอกาส ก็พากันเดินทางประดั่งหลังไหลมาถวายสักการะพระบรมศพกันอย่างเนืองแน่นท่วมทับตลอดเรื่อยมา กาลล่วงผ่านแล้ว ๑ ปีเศษ บัดนี้ ถึงวาระที่จะมีพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ในวันที่พฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

การที่พระราชราษฎรเศร้าโศกอาลัย และมีการแสดงออกหลากหลายมากมายให้เห็นความรำลึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ ตลอดเวลายาวนาน เพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรนั้น นับว่าเป็นความมีน้ำใจตัญญูที่ควรจะชื่นชม

ในวาระสำคัญยิ่งนี้ สมควรให้การแสดงความกตัญญูมีผลสืบทอดออกเป็นกตเวทิตา ที่จะเป็นการปฏิบัติอย่างจริงจังยั่งยืน โดยเป็นการเตือนใจประชาชนให้ตื่นตัวระลึกถึงและตั้งใจนำตนเข้าสู่การทํากิจทำการทั้งหลาย ที่จะให้เกิดผลเป็นการสนองพระราชปณิธาน ให้สัมฤทธิ์ความหวังแห่งพระราชหฤทัย และตัวประชาชนเองก็จะได้พัฒนาชีวิตเจริญบุญประพฤติดีธรรม พร้อมกับที่ผลรวมก็จะเกิดเป็นความมั่นคงเจริญพัฒนาของประเทศชาติ

โดยปรารภบุญเจตนาของ ม.จ. จุลเจิม ยุคล ซึ่งได้ทรงแสดงกุศลฉันทะที่จะสดับหลักธรรมอันพระพุทเจ้าได้ตรัสไว้สำหรับองค์พระมหากษัตริย์ จึงเกิดมีธรรมกถา เรื่อง **ธรรมของพระราช** นี้ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางที่ประชาชนจะก้าวหน้าไปในการเจริญธรรมดังได้กล่าวมา

ขออนุโมทนาบรรดาผู้ศรัทธาและไฝ่ธรรมมากมาย ที่ได้ร่วมใจกันบำเพ็ญธรรมทานในการพิมพ์ธรรมกถานี้เผยแพร่แจกจ่าย ด้วยความปรารถนาดีต่อประเทศชาติและมวลประชาชน ขอให้ธรรมแพร่กว้างไกล ให้ปัญญาแผ่ไพศาล เพื่อความไพบูรณ์แห่งประโยชน์สุขของปวงประชา ทุกเมื่อสืบไป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

คำปวารณา.....ก

ธรรมของพระราชาด

นักถึงพระองค์เมื่อใด ก็คิดว่า “เราจะทำอะไร?” ๑

ธรรมของพระราชา ๓๑ ข้อนี้ รู้เข้าใจให้ชัดให้ดี.....๕

ไม่ว่าระบบไหน จะดีได้ ตัวคนต้องเป็นธรรมาธิปไตย..... ๗

จักรพรรดิทรงธรรม ล้ำเหนือ emperor ๙

จักรวรรดิวัตร จากคุณสมบัติ สู่ปฏิบัติ ๑๒

หัวหน้าหมู่ชนดี รวมหัวใจคนได้๑๖

นักปกครองยิ่งใหญ่ รวมใจคนทั้งชาติ ๑๙

กำลังของพระมหากษัตริย์..... ๒๓

ทศพิธราชธรรม ๒๕

ธรรมของพระราช*

เมื่อตอนเย็นวันนี้ ที่โบสถ์วัดญาณเวศกวัน มีพิธีบำเพ็ญกุศลถวายเป็นพระราชกุศล แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ในพิธีนั้น มีการสวดพระพุทธรมณฑ์และเจริญจิตตภาวนาถวายเป็นพระราชกุศล

เรื่องนี้เป็นศาสนกิจของคณะสงฆ์อำเภอสามพราน โดยประสานกับผู้นำท้องถิ่น ท่านจัดการสวดมนต์อย่างนี้เวียนไป ไปสวดวัดโน้น แล้วก็ย้ายไปวัดนั้น วันนี้มาถึงวัดญาณเวศกวัน เป็นงานบุญที่ควรอนุโมทนาน้ำใจถึงงามของผู้มาร่วม เป็นการอุทิศถวายเป็นพระราชกุศล อย่างที่ว่านั่น คือเป็นการแสดงน้ำใจ แล้วก็แสดงความสามัคคี พร้อมกันนั้นก็เป็นการบำรุงน้ำใจของประชาชนด้วย เพราะว่าประชาชนมีความระลึกถึงและอาลัยในองค์สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภาร การที่ทางคณะสงฆ์จัดพิธีอย่างนี้ให้มีการสวดมนต์กัน นอกจากได้ผลทางอื่นแล้ว ที่สำคัญก็คือด้านจิตใจ ทำให้ประชาชนที่อยู่ในยามเศร้าโศกอาลัย ได้มีจิตใจชุ่มชื่นขึ้น อิ่มใจว่าเราได้ทำบุญถวายพระองค์ผู้ทรงเป็นที่รักที่เคารพที่เราระลึกถึง ก็มีกำลังใจพูนขึ้น เพิ่มขึ้น จึงว่าควรจะอนุโมทนา

* ธรรมกา หลังสวดปาติโมกข์ ที่โบสถ์วัดญาณเวศกวัน วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐ (ตรงกับวันเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ณ วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๙)

นึกถึงพระองค์เมื่อใด ก็คิดว่า “เราจะต้องทำอะไร?”

ทีนี้ ว่าตามหลักทางธรรม เมื่อเกิดมีเหตุการณ์สำคัญๆ อย่างนี้ขึ้น จะเป็นเรื่องดีหรือเรื่องร้ายก็ตาม ท่านมีการปฏิบัติที่เหมือนกับเป็นประเพณี โดยพระพุทธรูปเจ้าทรงนำไว้ คือจะทรงปรารภเหตุการณ์นั้น เพื่อแสดงธรรม หรือทรงยกเรื่องราวนั้นขึ้นเป็นข้อปรารภที่จะแสดงธรรม จนกระทั่งเป็นธรรมดาว่า พอมีอะไรเกิดขึ้นมา มีการพูดถึงข่าวเรื่องนั้นเรื่องนี้ ก็ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น โดยเข้าใจลึกลงไปถึงความหมายทางธรรม แล้วก็ได้คิด ให้เห็นว่าตนเองควรจะประพฤติตัวปฏิบัติตนและทำอะไรต่อไป

นอกจากนี้ การที่มีกิจกรรมให้คนมาแสดงออก เช่นมาสวดมนต์กันนี้ นอกจากเป็นบุญกิริยาอยู่ในตัวขั้นหนึ่งแล้ว ก็เป็นวิธีการที่จะให้ประชาชนมาประชุมพร้อมกัน คือเป็นการรวมคนให้มาพร้อมกัน แล้วก็จะได้แสดงธรรมให้คนจำนวนมากๆ ได้ประโยชน์ เกิดความรู้ความเข้าใจ ได้คติธรรม ได้ปัญญา

เหมือนอย่างในกรณีนี้ ประชาชนหรือพระราชาราชกุมารระลึกถึงพระราชกรณียกิจของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ก็มีความกตัญญูทศเวท เมื่อระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ ก็มีความอาลัยพูดอย่างภาษาชาวบ้านว่า พระองค์ได้ทรงจากไป เรียกว่าเป็นวิปโยคทุกข์ คือเกิดความทุกข์เนื่องจากการพลัดพรากจากกัน โดยเฉพาะยิ่งเป็นท่านที่เรารักมาก ก็จะมีใจเศร้าโศกอาลัยมาก จึงพากันจัดให้มีกิจกรรมต่างๆ อย่างที่ว่าเป็นการแสดงน้ำใจ

ทีนี้ ทางธรรมนั้น ก็อย่างที่ว่าแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงนำไว้ เหตุการณ์สำคัญนี้ก็เป็นข้อปรารภให้พระแสดงธรรม เพื่อให้คนทั่วไปเกิดความรู้ความเข้าใจ และมองถึงสิ่งที่ตนควรปฏิบัติต่อไป

อย่างง่าย ๆ เช่นว่า เมื่อปรารภการสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ ๙ และผู้คนพากันพูดถึงพระราชกรณียกิจต่างๆ มากมายที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ ผู้แสดงธรรมก็จะนำประชาชนให้คิดพิจารณาถึงลงไปให้คนรู้เข้าใจมองเห็นพระราชประสงค์ในการที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเหล่านั้นว่า การที่ทรงงานหนักหลากหลายมากมาย ทรงเพียรพยายามเหน็ดเหนื่อยยากลำบากอย่างนั้นๆ เพื่ออะไร ก็เพื่อให้ประชากรราษฎรมีกินมีใช้หายทุกข์อยู่ดีมีความสุข ให้ประเทศชาติบ้านเมืองเจริญมั่นคงอย่างนั้นๆ

แล้วพร้อมกัน ช้อนอยู่ในนั้น ก็ทรงมีพระราชประสงค์ต่อตัวประชาชนชาวบ้านเองด้วย เช่น ทรงปรารถนาให้ราษฎรมีความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจประกอบอาชีพสุจริต มีความรู้ความคิดที่จะแก้ไขปัญหาและทำการต่างๆ ช่วยกัน ร่วมมือกัน ทำท้องถื่นชุมชนของตนให้ดี ฯลฯ เยอะแยะไปหมด ดังพระบรมราโชวาทมากมายที่ได้ตรัสมาเรื่อยๆ

ในโอกาสอย่างนี้ ข้อสำคัญก็คือพระจะได้แสดงธรรมให้ประชาชนเกิดความสำนึก ได้คิดว่า เออ...นี่ เราควรจะต้องทำอะไร เพื่อแสดงความกตัญญูต่อพระองค์ หรือเพื่อจะได้สนองพระราชประสงค์บ้าง ไม่ใช่อยู่กันไปเรื่อยๆ เหมือนกับจะปล่อยให้พระองค์ทรงยากลำบากเหน็ดเหนื่อยไปเปล่าๆ พวกเราเหมือนทอดทิ้งพระองค์ ไม่ได้มีน้ำใจ ไม่ได้เอาใจใส่กันเลย

ในการที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจมากมาย นั้น แน่แน่นอนว่าทรงมีพระราชประสงค์ต่างๆ และที่จริงก็ตรัสไว้ แต่บางที่ประชาชนก็อาจจะไม่ได้ใส่ใจบ้าง หรือได้รู้บ้าง ไม่ได้รู้บ้าง

ที่จริง ตรงนี้แหละเป็นจุดสำคัญที่ว่า พวกเราควรจะระลึกถึงพระราชประสงค์ ที่เป็นพระราชปรารภนาของพระองค์ เพื่อประโยชน์สุขของบ้านเมือง ของประชาชน ซึ่งโยงมาที่ตัวเราถึงเรื่องที่จะต้องทำ คือชาวบ้านต่อนี้ก็ต้องคิดว่าเราจะต้องทำอะไรบ้าง ควรจะนึกถึงตรงนี้เป็นข้อสำคัญที่สุด ไม่ใช่ว่าได้แค่เสรำโศกแล้ว ก็เสรำโศกไป ผ่านไปเลยหาย แล้วก็จบ จุดสำคัญที่จะได้ ก็คือเมื่อระลึกนึกถึงพระองค์ ก็มาคิดว่า แล้วเราจะต้องทำอะไร

เหมือนอย่างลูกที่กตัญญูรู้จักตเวที่ต่อพ่อแม่ ก็ควรจะระลึกถึงว่าพ่อแม่ทำอะไรต่างๆ มา ท่านมีความประสงค์ต่อเรา มีความปรารถนาต่างๆ อยู่ในใจ ที่เป็นเรื่องดีงาม เราควรรับรู้เข้าใจ แล้วพยายามสนอง อะไรทำได้ ก็พยายามทำ ในเรื่องนี้ก็เช่นเดียวกัน จุดสำคัญก็อยู่ตรงนี้แหละ คือ ต้องช่วยกันทำให้ประชาชน ตั้งแต่ในเมืองไปจนถึงชนบทห่างไกลปลายแดน ให้มาตั้งใจระลึกถึงพระราชกรณียกิจ พระราชประสงค์ และพระราชดำริต่างๆ ยกขึ้นมาเป็นเครื่องเตือนสำนึกว่า ถ้าเราจะกตัญญูจริง ตัวเรานี่จะต้องทำอะไร ไม่ใช่อยู่แค่ระลึกถึง แล้วก็ร้องไห้อาลัย แต่พอน้ำตาแห้ง ทุกอย่างก็กลับหาย ไม่ใช่แค่นั้น แต่ต้องทำการที่จะสนองพระราชประสงค์ จึงจะเป็นความกตัญญูที่แท้จริง เหมือนกับลูกที่กตัญญูต่อพ่อแม่ ก็ต้องระลึกถึงว่าท่านมีความปรารถนาดีอะไรไว้ต่อลูกหลาน มีความหวังอะไรตั้งไว้ต่อเรา ท่านอยากให้อะไรเป็นอย่างไรที่ดีๆ พวกเราลูกหลานจะพยายามทำให้ได้ นั่นจึงจะเป็นความกตัญญูที่จริงใจ ไม่ใช่อาลัยแล้วร้องไห้จนตาแห้ง แล้วก็จบกันไป

ธรรมของพระราชา ๓๑ ข้อนี้

รู้เข้าใจให้ชัดให้ดี

เมื่อได้ปรารภแล้ว ก็ควรนำหลักธรรมมาบอกเล่ากัน พูดสั้นๆ ที่ว่า ในหลวง ร.๙ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการนั้น ก็เป็นการทรงดำเนินพระราชจริยาวัตรตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ ดังที่ในหลวง ร.๙ ได้ตรัสแสดงและทรงสั่งสอนธรรมบ่อยๆ

ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินนั้น เมืองไทยเรานับถือและเอ่ยนามกันมาจนเป็นประเพณี เวลาที่พระราชาธิเบรมราชาภิเษก ก็จะมีการอัญเชิญธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ หลักธรรมที่ยกขึ้นมากล่าวเป็นหัวข้อใหญ่ มี ๔ หมวด บางหมวดก็มักอธิบายมากเป็นพิเศษ

ธรรมสำหรับองค์พระมหากษัตริย์ ๔ หมวดสำคัญ ที่อ้างอิงหรือยกขึ้นบรรยาย โดยถือเป็นหลักใหญ่ของการปกครองแผ่นดิน คือ

๑. จักรวรรดิวัตร ๑๒

๒. ราชสังคหวัตถุ ๔

๓. ชีตติยพละ ๕

๔. ราชธรรม ๑๐ (ทศพิธราชธรรม)

ใน ๔ หมวด หรือ ๔ ชุดนี้ มีอยู่ชุดหนึ่งที่คนไทยได้ยินกัน อยู่เรื่อย คือ “ทศพิธราชธรรม” ซึ่งเราพูดกันจนติดปาก แต่บางทีก็ ไม่รู้เรื่องเลย คือพูดไปอย่างนั้นแหละ เหมือนกับรู้ว่า ถ้าเป็นพระ ราชาที่ดี ก็ต้องทรงมีทศพิธราชธรรม แต่เสร็จแล้ว ทศพิธราชธรรม มีอะไรบ้าง ไม่รู้หรือ กพูดไปเรื่อย ๆ เฉื่อย ๆ อย่างนั่นเอง

เพราะฉะนั้น จึงควรศึกษากัน และไม่ใช่ว่าแค่ทศพิธราชธรรม เท่านั้น ที่จริง ทศพิธราชธรรมนั้นเป็นคุณสมบัติส่วนพระองค์ แต่ มีธรรมข้ออื่นๆ ที่สำคัญมาก เป็นหลักใหญ่ของการปกครอง บ้านเมืองเลยทีเดียว ขอให้ดูกันต่อไป

หลักธรรมเหล่านี้มาจากพระไตรปิฎก ก็จะไปตามหลัก และอธิบายที่ท่านว่าไว้ในคัมภีร์ต้นแหล่งนั้นเลยทีเดียว

ไม่ว่าระบบไหน จะดีได้ ตัวคนต้องเป็นธรรมาธิปไตย

เริ่มด้วยชุดที่ ๑ “จักรวรรดิวัตร ๑๒” พอได้ยินหัวข้อว่ามี ๑๒ ก็แทบอึ้ง รู้สึกว่าจะหนัก ทศพิทธาธรรมมี ๑๐ ข้อ ก็ว่ามากแล้ว นี่จักรวรรดิวัตรมีตั้ง ๑๒ ข้อ ก็เลยจะยิ่งยากกันใหญ่

ที่ว่ามี ๑๒ ข้อนั้น ไทยเราก็อ่อกันมาตามที่อรรถกถาท่านนับไว้ และอรรถกถาก็บอกไว้ไม่เด็ดขาดด้วย ท่านว่านับ ๑๐ ก็ได้ นับ ๑๒ ก็ได้ ในที่นี้จะไม่ไปยุ่งกับวิธีนับของท่าน วันนี้ไม่เอาตามอรรถกถา ซึ่งก็นับตามพระไตรปิฎกนี้แหละ แต่เราตรงเข้าไปที่พระไตรปิฎกเลย แล้วเดี๋ยวก็จะไปถึงอรรถกถาเอง

ว่าตามพระไตรปิฎก คือตามพุทธพจน์ เราสามารถจับที่หลักใหญ่ และจัดแยกเป็นคุณสมบัติ กับการปฏิบัติ

เริ่มที่คุณสมบัติ พระจักรพรรดิ (ภาษาบาลีเรียกว่า “จกฺกวัตฺติ”) ทรงเคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นสูงสุด เป็นธรรมาธิปไตย (ถือธรรมเป็นใหญ่)

จุดสำคัญอยู่ที่คำสุดท้าย คือธรรมาธิปไตย พระเจ้าจักรพรรดิ คือพระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่ นี่เป็นธรรมาธิปไตย

“ธรรมาธิปไตย” เป็นข้อหลักการใหญ่ เป็นข้อแกน พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นธรรมาธิปไตย นี่คือบอกว่า บุคคลที่เป็นต้นแบบของมนุษยชาติ เป็นหลักของสังคม เป็นผู้นำของหมู่ชน ต้องเป็นธรรมาธิปไตย

ขอแทรกนิดหนึ่งว่า “อธิปไตย” ในที่นี้ ว่าตามความหมายเดิม เป็นคุณสมบัติของบุคคล ไม่ใช่เป็นระบบการปกครอง แต่เดี๋ยวนี้เราเอาคำว่าอธิปไตยมาใช้เรียกระบบการปกครอง ก็เลยสับสน

ที่ว่าอธิปไตยเป็นคุณสมบัติของตัวบุคคลนั้น ก็เช่นว่า เมื่อบุคคลใดเป็นธรรมาธิปไตย บุคคลนั้นก็ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ เอาธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสิน ไม่ว่าจะคิด จะตัดสินใจ จะพิจารณาเรื่องอะไร ก็เอาธรรมเป็นใหญ่ เป็นมาตรฐาน เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจนั้น

ไม่ว่าในระบบการปกครองอะไร ถ้าจะเป็นผู้ปกครองที่ดี ตัวผู้ปกครองก็ต้องเป็นธรรมาธิปไตยทั้งนั้น แล้วที่นี้ ถ้าระบบนั้นดีที่สุด เช่นเดี๋ยวนีเราถือว่าระบบประชาธิปไตยดีที่สุด ถ้าตัวผู้นำในระบบนี้ เช่นนายกรัฐมนตรีเป็นธรรมาธิปไตย ยึดถือธรรมคือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ถือเอาประโยชน์ที่เป็นธรรมชอบธรรม เป็นเกณฑ์ตัดสินใจ เราก็ได้ผู้นำที่ดี ซึ่งทำให้หวังได้ว่า จะมีประชาธิปไตยที่ดี อย่างนี้เป็นต้น

เป็นอันว่า ตัวบุคคลที่เป็นผู้นำนี้แหละ โดยคุณสมบัติส่วนตัวของเขา ต้องเป็นธรรมาธิปไตย พระพุทธเจ้าก็เป็นธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ จักรพรรดิที่ว่านี้ก็เป็นธรรมาธิปไตย ยึดเอาธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินใจ

พูดมาถึงตรงนี้ ก็ทำให้ขอย้อนไปพูดถึงหลักการที่ได้พูดในคราวที่แล้ว คือเรื่อง “ยถากรรม-ยถากรรม” ซึ่งมีใจความบอกว่า ให้เตือนกันเองหรือเตือนตัวเองว่า ไหนๆ ในที่สุดเราก็จะต้องไปกันตามยถากรรม เมื่อยังมีชีวิตอยู่ จะทำอะไร ก็ขอให้ทำกันตามยถากรรม

ได้บอกไว้ในคราวนั้นว่า “ยถากรรม” แปลว่าตามธรรม คือตามความจริง ตามความถูกต้อง ตามความดีงาม ตามที่จะเป็นคุณประโยชน์ นี่คือ ผู้นำจะตัดสินใจอะไร ก็ต้องถือตามยถากรรม ตรงนี้เมื่อเอาไปโยงกับที่พูดคราวก่อนนั้น ก็ได้ความว่า ถ้าผู้นำคนไหนทำอะไรตามยถากรรม ก็แสดงว่าเขาเป็นธรรมาธิปไตย

จักรพรรดิทรงธรรม ลำเหนือ emperor

เอาละ จักรวรรดิวัตรนี้ เริ่มด้วยธรรมาธิปไตยเป็นข้อแรก
ตัวผู้ปกครองเองต้องตั้งหลักให้ได้ ให้ตัวอยู่ในหลักนี้ก่อน

ที่นี้ขอยกนิพนธ์หนึ่ง เมื่อก็บอกว่าธรรมชุดนี้เรียกว่าจักรวรรดิ
วัตร ๑๒ แล้วจักรวรรดิวัตร แปลว่าอะไร?

วัตร แปลว่า ข้อปฏิบัติประจำตัว หน้าที่หรือกิจประจำ
“จักรวรรดิวัตร” จึงแปลว่า ข้อปฏิบัติหรือหน้าที่ประจำพระองค์
ของพระเจ้าจักรพรรดิ กิจที่จะต้องทรงปฏิบัติต่อเนื่องเป็นนิตย์

แล้วจักรพรรดิ คือใคร? ในภาษาไทยเวลานี้ เขาเอา
จักรพรรดิเป็นคำแปลของคำภาษาอังกฤษว่า emperor นั้นเป็น
เรื่องของภาษาไทย แต่ที่จริงไม่ตรงกัน ต้องบอกไว้ก่อนว่าในที่นี้
ไม่ใช่ เพราะ emperor เป็นเจ้า empire แต่อันนี้ไม่เกี่ยว

ฝรั่งบางคนคงมาอ่านจักกวัตติสูตร (ที.ป.๑๑/๓๓/๖๒) ซึ่งว่า
ด้วยเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิ แล้วก็ไปแปล จักรพรรดิ ว่า world
monarch นี่เล่าไว้เป็นที่สังเกตเท่านั้น เขาจะแปลผิดหรือแปลถูก
ก็ขอให้เราเข้าใจความหมายเดิมของท่านให้ถูกก็แล้วกัน

จักรพรรดินี้ คำเดิมในภาษาบาลีว่า “จกฺกวตฺติ” ในภาษา
สันสกฤตว่า “จกฺรวรฺติ” ที่นี้ก็แปลกันง่ายๆ จักก/จักร แปลว่า ล้อ
วงล้อ กงล้อ วัตติ ก็แปลว่า ผู้หมุน ดังนั้น จักกวัตติ/จักรพรรดิ ก็
แปลว่า ผู้หมุนวงล้อ อ้าว แค่นี้เอง ทำไมเอามาเป็นคำเรียก
ผู้ปกครองที่ยิ่งใหญ่

เรื่องล้อหมุน และหมุนลื้อนี้ สำคัญนัก การเกิดขึ้นของจักร คือวงล้อนี้ เป็นก้าวใหญ่ของอารยธรรม เมื่อมีล้อขึ้นมาแล้ว ก็เกิดมีรถ ล้อก็ทำให้มนุษย์เดินทางได้รวดเร็วและกว้างไกล โดยเฉพาะพระราชา จะแผ่อำนาจไปถึงไหน ก็ไปได้รวดเร็วและกว้างไกล เพราะฉะนั้น จักรจึงเป็นเครื่องหมายของอำนาจด้วย

อย่างที่เราใช้คำว่า “อาณาจักร” นี่แปลว่าอะไร *อาณาจักร* แปลว่าอำนาจ *จักร* ก็แปลว่าวงล้อ *อาณาจักร* ก็แปลว่า ดินแดนที่วงล้อแห่งอำนาจหมุนไปถึง วงล้อแห่งอำนาจหมุนไปถึงไหน อาณาจักรก็แค่นั้น นี่คือ “อาณาจักร”

ที่นี้ พระเจ้าจักรพรรดิ/จักกวัตติ ที่แปลว่าผู้หมุนวงล้อนั้น หมุนวงล้ออย่างไร ก็หมุนวงล้อแห่งอำนาจนี้แหละ เพราะแผ่อำนาจไปด้วยวงล้อ อย่างที่ว่าแล้ว การมีวงล้อหมายถึงการเกิดขึ้นของรถ แม้ว่าในสมัยนั้นจะมีแค่รถเทียมสัตว์โดยใช้ม้าใช้โค ก็ทำให้การทหาร การค้าขาย การขนส่ง การสื่อสารคมนาคม ได้เจริญก้าวหน้าขึ้นยุคใหม่ ไปได้กว้างไกล สะดวกขึ้นมากมาย การศึกสงคราม การพาณิชย์ข้ามทวีป ก็ขยายออกไป

คำว่า “จักรพรรดิ/จักกวัตติ” นี้ ท่านวิเคราะห์ศัพท์ให้ด้วย และก็วิเคราะห์ให้ไวหลายอย่าง เริ่มด้วยให้ความหมายว่า จักรพรรดิ คือผู้หมุนจักรวรรดิ ที่แปลกันว่าจักรแก้ว ซึ่งหมุนไปตามคำบอกสั่งและพาไปทางอากาศได้ถึงที่หมายเร็วไวทุกหนแห่ง ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ไม่ใช่ไปพิชิตดินแดนปราบปรามเขาด้วยการใช้อำนาจ แต่ไปเข้าถึงเขาพาเข้าร่วมให้อยู่ด้วยกันในโลกที่ไม่เบียดเบียนทำร้าย พุดง่าย ๆ ว่าให้ทั้งโลกอยู่ในสันติสุข

ความหมายที่ว่านั่นอาจเข้าใจยากหน่อย เอาเป็นเรื่องอุดมคติ ถ้าพูดให้เป็นเรื่องที่ยากหน่อย ก็บอกว่า จักรพรรดิที่ท่านกล่าวไว้นี้ ก็คือราชายังใหญ่ ผู้ครองโลก ครองแผ่นดิน โดยไม่ต้องใช้อำนาจ ปราบปรามเบียดเบียนใคร แต่สามารถปกครองโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง เต็มตามความหมายของการปกครอง ที่จะให้มวลประชามีสันติสุข อยู่อย่างเกษมศานต์มั่นคง

ทีนี้ จะพูดเรื่องที่เข้าใจได้ไว ขอบอกความหมายตามวิเคราะห์อีกบทหนึ่งซึ่งชัดดี คือ จักรพรรดิก็คือผู้หมุนจักรนั้นแหละ แต่จักรคือวงล้อหรือตัวขับเคลื่อนพาไปนั้น มีหลายชนิด ที่ตัวเรานี้ทุกคนก็มีจักรอยู่ชุดหนึ่ง ทางพระท่านจัดไว้เป็นจักรประจำชีวิต แต่เราไม่ค่อยรู้ตัวหรือไม่ค่อยใส่ใจ ถ้าจักรชุดนี้เสียหาย จักรอื่นอะไรๆ ก็แทบหมดความหมาย มาดูจักรชุดนี้น้อย

ท่านสอนว่าเราดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยจักร คือล้อของรถแห่งชีวิต ซึ่งท่านเรียกว่า*อิริยาบถจักร* แปลว่า จักรคืออิริยาบถ ๔ ได้แก่ ยืน เดิน นั่ง นอน นี่เอง ถ้าชีวิตของเราไม่มีจักร ๔ ล้อนี้ ก็ติดขัด คนจะมีชีวิตที่ดี ต้องตระหนักถึงความสำคัญของสี่ล้ออิริยาบถนี้ และเอาใจใส่รักษาสุขภาพ โดยบริหารอิริยาบถทั้ง ๔ นี้ ให้สม่ำเสมอ สมดุล จะได้คล่องแคล่วสะดวกแก่การดำเนินไปของชีวิต

ทีนี้ จักกวัตติ คือพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้หมุนจักรในความหมายนี้ ก็ได้แก่ พระราชา หรือพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ทรงหมุนจักรวงล้อของชีวิต คือ อิริยาบถ ๔ ทั้ง ยืน เดิน นั่ง นอน “ปรหิตายะ” เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น หมายความว่า จักรพรรดิ คือพระราชาผู้ทรงดำเนินพระชนมชีพ โดยทรงดำเนินอิริยาบถทั้งสี่ ไม่ว่าจะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน ก็คิดก็พูด ก็ทำการงาน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนตลอดเวลา สี่ล้ออิริยาบถที่ขับเคลื่อนชีวิต ก็คือขับเคลื่อนประโยชน์สุขของปวงประชา

จักรวรรดิวัตร จากคุณสมบัติ สู่ปฏิบัติ

เอาละ ความหมายของจักรพรรดิ ตามวิเคราะห์ศัพท์ที่ยกตัวอย่างมาให้ดูกัน ๒ อย่าง น่าจะพอก่อน ยังมีเรื่องพูดอีกมาก

ได้บอกแล้วว่า มี “วัตร” คือหน้าที่ หรือข้อปฏิบัติประจำองค์ของพระราชาทรงธรรมที่ยิ่งใหญ่ ๑๒ ประการ ซึ่งจะต้องทรงจัดดำเนินการต่อเนื่องเป็นนิตย เรียกว่า **จักรวรรดิวัตร ๑๒** แต่บอกแล้วว่าอันนั้นนับตามอรรถกถา แต่ถ้าว่าตามพระไตรปิฎก ท่านไม่ได้บอกจำนวนไว้ และที่นี่เราจัดเป็นหลักใหญ่ๆ ให้น้อยข้อได้ดังนี้ (ส่วนว่าอรรถกถาบอกอย่างไรจึงได้ ๑๒ จะค่อยชี้แจงต่อข้างท้าย)

ก) คุณสมบัติ เป็น**ธรรมาธิปไตย** ดังที่ว่าแล้ว ข้อนี้เป็นฐาน เป็นแกนเลยทีเดียว ต้องตั้งข้อนี้เป็นหลักไว้ในตัวก่อน เพราะถ้าตัวเองไม่อยู่ในธรรมเสียแล้ว ทุกอย่างก็คลาดเคลื่อนหมด เป็นอันว่า พระเจ้าแผ่นดิน จักรพรรดิราชที่ยิ่งใหญ่ ไม่ว่าจะทำอะไร ก็ถือธรรมเป็นใหญ่ ใช้ธรรมเป็นมาตรฐาน เป็นเกณฑ์ตัดสิน

ข) ปฏิบัติจัดการ เมื่อตนเองเป็นธรรมาธิปไตย ได้หลักใหญ่หลักยืนแล้ว ก็เริ่มงานปกครอง โดยจัดดำเนินการในข้อสำคัญต่อไปนี้

ข้อที่ ๑ ธรรมการักษา จัดอารักขาที่เป็นธรรมชอบธรรมให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ซึ่งในที่นี้ท่านจัดแยกเป็น ๘ เหล่า ขอให้ลองดูที่ท่านจำแนกไว้ แต่ต้องเข้าใจว่าเป็นการแยกในสมัยโน้น ซึ่งมีสภาพสังคมไม่เหมือนสมัยนี้ เราก็เทียบเอาพอให้เห็นเค้าเห็นแนว เอานะ ธรรมการักษา จัดอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า คือ

๑. ชันโตชน แปลง่ายๆ ว่า ชนภายใน หรือคนใน คือ พระราชวงศ์ และข้าราชการในพระองค์

๒. พลกาย คือ กองทัพ หรือปวงทหาร ขอแปลสั้นๆ พอรู้จะได้ไม่ยืดเยื้อนัก

๓. ชัตติยะ คือ บรรดากษัตริย์ที่รองๆ ลงมา ไม่ใช่องค์จักรพรรดิราชา เทียบในสมัยนี้ก็คือผู้บริหาร ผู้ปกครองประเทศในระดับที่กระจายออกไป ดังเช่นเป็นคณะรัฐมนตรี เจ้าเมือง ผู้ว่าราชการจังหวัด อะไรอย่างนี้*

๔. อนุยนต์ ได้แก่ เหล่าราชบริพารที่ขับเคลื่อนงานสนองพระบรมราโชบาย

๕. พราหมณคฤหบดี ได้แก่ เหล่าชนผู้ประกอบวิชาชีพ อิศระ พวกพ่อค้า ผู้ประกอบการ คนมั่งมี ครูอาจารย์ นักวิชาการทั้งหลาย ซึ่งส่วนมากอยู่ในกรุง ในเมือง หรือในถิ่นที่เจริญ (ในสมัยนั้น เหล่าพวกปัญญาชน นักวิชาการ ก็คือพวกพราหมณ์ เขาไม่ใช่คัศพ์อื่น)

๖. เนคมชนบท คำนี้เป็นคัศพ์บาลี คือ ชาวนิคมนชนบท ได้แก่คนพื้นถิ่นนอกเมืองหลวงออกไป จนกระทั่งถึงชายแดนหมดทั้งประเทศ น่าสังเกตว่า เรื่องชาวบ้านชาวถิ่นในชนบทและแดนห่างไกลนี้ ในหลวง ร.๙ ทรงเอาพระทัยใส่ถือเป็นสำคัญมาก

๗. สมณพราหมณ์ ได้แก่ พระสงฆ์และนักบวช เหล่าผู้ทรงศีลทรงธรรม เป็นผู้สอนธรรม เป็นหลักใจของประชาชน

* นี่เป็นชัตติยะ ในความหมายที่มีจักรพรรดิราชา แต่ถ้าเป็นกรณีของพระราชาก็ไป ชัตติยะก็อาจให้หมายถึงกษัตริย์ที่อื่น ซึ่งแทนที่จะจัดธรรมิการักษา ก็เปลี่ยนเป็นเจริญสัมพันธไมตรี

๘. มิคปากี แปลงายๆ ว่า บรรดาสัตว์บกสัตว์บิน พระราชา ผู้ทรงธรรม เป็นจักรพรรดิ มีหน้าที่ต้องคุ้มครองดูแลมิคปากีด้วย
 ข้อนี้ น่าสังเกต ในสมัยโบราณ ทั้งที่สัตว์ยังมีเยอะแยะ นก น้อยใหญ่มากมาย ร้องกันเพรียก ท่านยังให้เป็นหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินที่ดี เป็นจักรพรรดิ จะต้องคุ้มครองรักษา แล้วมามองสมัยนี้ว่าเราดูแลกันดีไหม สมัยนี้กลับแย่ มิคปากีเหลือน้อยเต็มที เหล่าเนื้อประดานกหลายพวกสูญพันธุ์ไปแล้ว

เอาละนะ ถึงมิคปากี ก็ครบแล้ว ๘ เหล่า ๘ กลุ่มนี้ พระจักรพรรดิธรรมราชาต้องทรงดูแลให้การอารักขาที่เป็นธรรม ต่อไปก็

ข้อที่ ๒ อธรรมการนิเสธนา (อรรถกถาเรียกว่า อธรรมการ-ปฏิบัติ) แปลว่า ห้ามกัณการธรรม หรือมิให้มีอธรรมการคือการกระทำที่ไม่ชอบธรรมไม่เป็นธรรม ทั้งห้ามปราม ป้องกัน จนกระทั่งปราบปรามไม่ให้มีอธรรมการนั้น ไม่ว่าจะป็นโจรผู้ร้าย หรือคนทำการทุจริตอะไรทั้งหลาย ไม่ให้เกิดมีขึ้นมาได้

ข้อที่ ๓ ธนานุปะทาน คือ จัดสรรปันเฉลี่ยแผ่กระจายเพิ่มเสริมทรัพย์ให้ทั่วถึง ไม่ให้มีคนไร้ทรัพย์ ข้อนี้ก็สำคัญมาก หน้าที่ของผู้ปกครองที่ยิ่งใหญ่ คำเต็มของท่านว่า “ธนานัน ธนานุปทานัน” ธนานัน แปลว่า แก่ผู้ไม่มีทรัพย์ ผู้ไร้ทรัพย์ ธนานุปทาน ก็แปลว่า คอยตามเพิ่มเติมเฉลี่ยแผ่แผ่จัดสรรให้ทั่วถึง

ข้อที่ ๔ ปริปัจจา แปลว่า ซักถามสอบสวน คือไม่ประมาทในการแสวงธรรมแสวงปัญญา โดยไปพบปะสนทนากับสมณพราหมณ์ ท่านผู้ทรงศีลทรงธรรมทรงปัญญา หมั่นปริกษาสอบถามว่า เรื่องอย่างนี้ ทำอย่างนี้ เป็นการดีไหม ถูกต้องไหม อะไรเป็นธรรมไม่เป็นธรรม อะไรเป็นกุศลเป็นอกุศล ไปสนทนาปริกษาได้ถามอยู่เรื่อย ๆ

ความไม่ประมาทในการแสวงธรรมแสวงปัญญาเป็นสิ่งสำคัญมาก จะรู้ทันว่าในเรื่องราวนี้ เรื่องอย่างนี้ พวกผู้รู้ผู้เป็นปราชญ์รู้กันอย่างไร มองกันอย่างไร คิดกันอย่างไร

ท่านใช้คำว่าสมณพราหมณ์ คือว่าไปตามยุคสมัย สมณะ ก็อย่างพระนี้ และเหล่านักบวช พราหมณ์ ก็คือพวกศาสนาจารย์ ซึ่งในสมัยก่อนของอินเดีย ก็เป็นพวกคนในวรรณะพราหมณ์

ท่านให้พระเจ้าจักรพรรดิราชไม่ประมาท โดยหมั่นพบหาสนทนาไต่ถามปรึกษาเหล่าพวกปัญญาชน เพื่อจะได้รู้ว่าเดี๋ยวนี้พวกผู้นำทางปัญญาของยุคสมัยเขาคิดอะไรกันอย่างไร เรื่องนี้ตามหลักธรรม หรือตามหลักในวิชาการต่างๆ เขาว่าอย่างไร เขารู้เขาคิดอะไรกันอย่างไร จะได้รู้ทันความเป็นไป นี่ก็คือการที่ผู้นำปวงชนผู้ปกครองสูงสุด จะต้องไม่ประมาทในการที่จะเจริญปัญญาอยู่เสมอ

ถึงตรงนี้ก็ป็นอันจบเรื่องจักรวรรดิวัตร ที่จัดโดยหลักใหญ่เป็น คุณสมบัติ ๑ กับปฏิบัติ ๔ ข้อ ซึ่งแยกย่อยเป็น ๑๐ หรือ ๑๒* ก็พอแค่นี้ก่อน ขอผ่านไปสู่ธรรมของพระราชา ชุตหรือหมวดที่ ๒

* ตามประเพณีในเมืองไทย เรียกกันมาว่า “จักรวรรดิวัตร ๑๒” เป็นการนับตามอรรถกถาที่ท่านไม่นับหลักใหญ่ข้อแรก คือข้อธรรมธิปไตย โดยท่านไปเริ่มนับในขั้นปฏิบัติการ ตั้งแต่ข้อ ๒ คือ ธรรมการึกษา ที่แยกคนเป็น ๘ เหล่า แต่ท่านนับเป็น ๗ เหล่า (เอาเหล่าที่ ๑ คือ อันโตนฺ ไปรวมกับเหล่าที่ ๒ คือ พลกยา เป็นข้อเดียว) ได้ ๗ ข้อแล้ว ก็ไปนับ ๓ ข้อใหญ่สุดท้าย คือ ธรรมการปฏิทฺธไป, ฌานานุปฺปทฺธ และ ปญฺหาปุจฺจน (=ปริพฺจนา) แล้วบอกว่านับตามนี้มี ๑๐ ข้อ; เสร็จแล้วท่านก็บอกยึดหยุ่นไว้ว่า ถ้าแยกข้อ พราหมณคหปติเกสุ เป็นพราหมณ กับ คหปติ และแยก มิคปทฺธิสุ เป็น มิค กับ ปทฺธิ ก็เป็น ๑๒ ข้อ; หรือไม่ก็เพิ่มข้อ ๑๑. ธรรมมารคสุตฺต ปทาน กับ ๑๒. วิสฺมโลกสุตฺต ปทาน ใส่เข้ามา (๒ ข้อนี้ไม่มีในจักรกัสดิสูตร, ที.ป.๑๑/๓๓/๖๒) นี่คืออรรถกถาบอกว่านับ ๑๐ ก็ได้ ๑๒ ก็ได้ (ที.ธ.๓/๔๖; ฉบับมหาจุฬาร ๓/๓๖) ในประเพณีไทย นับแบบสุดท้ายเป็น “จักรวรรดิวัตร ๑๒”; แต่ในคัมภีร์ทั้งหลาย นิยมนับเป็น “จักรวรรดิวัตร ๑๐” มากกว่า (เช่น พุทฺธก.๑.๕๔๑; สุตต.ธ. ๒/๑๕; ธง.ฎ.๒/๑๐๓); ที่ชี้แจงไว้นี้ เพื่อท่านที่สนใจจะได้ค้นคว้าสืบสาว จะผ่านเลยไปก็ได้

หัวหน้าหมู่นดี รวมหัวใจคนได้

คราวนี้มาถึง **ราชสังคหวัตถุ ๔** ซึ่งก็เป็นหลักธรรมชุดที่สำคัญมาก เทียบกับพิธีบูชาญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพราหมณ์

ตามปกติ สำหรับคนทั่วไป ก็มีหลักธรรมชุดที่พึงปฏิบัติเป็นประจำอยู่แล้ว เรียกว่า **สังคหวัตถุ ๔** นับว่าเป็นคู่กับชุดที่เรียกว่า **พรหมวิหาร ๔** โดยที่วาทชุดพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา) เป็นคุณสมบัติในใจ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นปฏิบัติการทางสังคม ที่แสดงออกของพรหมวิหาร ๔ นั้น

โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นหัวหน้าของหมู่น ตั้งแต่หัวหน้าครอบครัวคือพ่อแม่ จะต้องปฏิบัติหรือต้องใช้สังคหวัตถุ ๔ เป็นประจำ ยิ่งเป็นหัวหน้าของมวลชนทั้งรัฐ ทั้งประเทศ ท่านถือการปฏิบัติสังคหวัตถุ ๔ นั้นเป็นคำจำกัดความ หรือเป็นความหมายของความเป็นราชาเลยทีเดียว ดังคำวิเคราะห์ศัพท์เป็นภาษาบาลีว่า

“จตุหิ สงคหวัตถุหิ ชนํ ญเชตตีติ ราชา.” (ชื่อว่า ‘ราชา’ เพราะทำให้ประชาชนชื่นชมยินดีมีสุขเอิบอ้อม ด้วย**สังคหวัตถุ ๔**, เช่น พ.ป.๒/๘๗)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงสังคหวัตถุ ๔ นี้ไว้คุ้มท้ายปิดรายการหลักธรรมสำหรับชาวโลก โดยตรัสว่า (ที.ป.๑๑/๒๐๕/๑๗๒)

การให้ (ทาน) ๑ คำพูดด้วยใจรัก (ปิยวาจา) ๑ การประพฤติประโยชน์แก่กัน (อัตถจริยา) ๑ ความเสมอสมานกันในธรรมทั้งหลายให้ถูกควรในแต่ละกรณี (สมานัตตตา)
๑ ธรรมสี่อย่างนี้ เป็นเครื่องสงเคราะห์รวมคน (สังคหะ) ในโลก เป็นเหมือนลิ่มสลักเพชรที่กำลั่นแน่นไป

ถ้าสังกะ (การสังเคราะห์รวมใจคนไว้) เหล่านี้ไม่มี
ถึงเป็นมารดาบิดาก็จะไม่ได้ความนับถือหรือบูชาเพราะเขา
เป็นบุตร แต่เพราะเหล่าบัณฑิตชนเหลียวแลสังกะธรรม
เหล่านี้ จึงถึงความเป็นผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ และเป็นผู้ที่
ชนทั้งหลายจะพึงสรรเสริญ

พระพุทธเจ้าทรงย้ำเน้นความสำคัญของการยึดเหนี่ยวใจ
รวมคนให้อยู่ในสามัคคีด้วยสังคหวัตถุ ๔ นี้มาก ดังที่ทรงยกย่อง
ให้มีพระสาวกที่เป็นเอตทัคคะในด้านสังเคราะห์ชุมชนด้วย
สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ เจ้าชายหัตถกะอาฬวกะ (ขง.เขต.๒๐/๑๕๑/๓๓)

น่าสังเกตว่า เดิมนั้นคนไทยแทบไม่มีใครรู้จักหลักธรรม
ภาคปฏิบัติการในสังคม คือ สังคหวัตถุ ๔ นี้ จำกันแต่หลักธรรม
ภาคในใจ คือ พรหมวิหาร ๔ อยู่แค่เมตตา กรุณา มุทิตา
อุเบกขา ที่จำกันมาพราๆ มั่วๆ พอออกมาเป็นสังคหวัตถุ ๔ ทาน
ปิยวาจา อุตถจริยา สมนัตตตา ก็กะพร่องกะแพร่ง ชื่อนี้ขาด ชื่อ
นั้นหาย จัดเป็นชุดไม่ได้

คงเป็นเพราะพวกเราคนไทยพูดถึงแต่พรหมวิหารว่า ให้มี
เมตตากุรุณา ไม่บอกให้ทำปฏิบัติการทางสังคมอย่างนั้นอย่างนี้ให้
เด่นชัดออกมา จึงทำให้ฝรั่งที่ศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ชัด เอาไป
พูดตีเถียง อย่างเช่น อัลเบิร์ต ชไวเซอร์ (Albert Schweitzer)
ปราชญ์ตะวันตกที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง (ได้ Nobel Peace Prize ปี
1952/๒๔๙๕) ไปเขียนว่า “ทำดี” ในพุทธศาสนา ก็คือ เว้นชั่ว แล้ว
ก็ให้มีเมตตากุรุณา ไม่ออกมาเป็นการปฏิบัติ เพราะฉะนั้น การ
ทำความดีของชาวพุทธไม่มีผลอะไร เพราะไม่มีการปฏิบัติออก
มาในสังคม เหมือนกับว่านอนแผ่เมตตาอยู่ในมุ้ง ก็ทำดีเสร็จแล้ว

ดร.อัลเบิร์ต ชไวเซอร์ นั้นค่อนข้างชราแล้ว ที่นี้ ต่อมา Prof. Sutton เมื่อมาทำงานช่วยตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ที่พัฒนาต่อมาเป็น NIDA) ก็เขียนหนังสือเล่มหนึ่งขึ้นมาชื่อ *Problems of Politics and Administration in Thailand* ท่านผู้นี้ก็เขียนติเตียนพระพุทธศาสนา โดยอ้างอัลเบิร์ต ชไวเซอร์ นั้นแหละ หนังสือเล่มที่ว่านี้บอกว่า พุทธศาสนาเป็น ตัวการหนึ่งที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศไทย ผู้ที่เรียนคณะรัฐประศาสนศาสตร์เวลานั้น คงได้อ่านหนังสือเล่มนี้*

นี่คงเป็นเพราะพวกเราปฏิบัติธรรมกันกะพร่องกะแพ่ง จึงทำให้ฝรั่งมาได้ ฉะนั้นต้องสำรวจตัวเอง

เป็นอันว่า ธรรมภาคจิตใจในพรหมวิหาร เช่นเมตตา กรุณา ต้องมีธรรมภาคปฏิบัติในสังคหวัตถุ มาจับช่วงต่อ ธรรมภาคปฏิบัตินี้ควรพินกันให้จริงจังเสียที ไม่ใช่ช้อยู่กันแค่มิเมตตา กรุณาในใจ แต่ต้องออกสู่สังคม สังคหวัตถุ ๔ นี้ต้องเอามาเน้นมาย้ำกันจริงๆ จังๆ ทั้งทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ๔ ให้ครบทั้งชุด

ให้พรหมวิหาร ๔ ที่เป็นฐานในใจ รับกันกับสังคหวัตถุ ๔ ที่เป็นปฏิบัติการในสังคม ให้คุณธรรมในใจออกมาเป็นปฏิบัติการในสังคม และให้มีปฏิบัติการทางสังคมที่ออกมาจากใจจริง คนไทยควรมาศึกษาทบทวนทำให้ชัดเจนจริงจัง จนมั่นใจตัวเองได้

* Joseph L. Sutton, *Problems of Politics and Administration in Thailand* (Bloomington: Institute of Training for Public Service, Department of Government, Indiana University, 1962), p. 3

นักปกครองยิ่งใหญ่ รวมใจคนทั้งชาติ

ดังที่กล่าวแล้ว ทุกคน แม้จนถึงพระราชา ต้องมีสังคหวัตถุ ๕ เพราะต้องรวมคนให้เป็นสังคมที่คนทั้งหลายอยู่กันได้ดีด้วยดี แต่สำหรับพระราชาซึ่งเป็นผู้นำที่รวมสังคมใหญ่ของประชาชนทั้งชาติ ยังมีสังคหวัตถุ ๔ ที่พึงปฏิบัติประจำพระองค์อีกชุดหนึ่ง เรียกว่า **ราชสังคหวัตถุ ๔**

ราชสังคหวัตถุ ๔ นี้ ในยุคของพราหมณ์ เป็นเรื่องของการบูชาอัญญในระดับที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งมี ๕ อย่าง ขอบอกสั้นๆ ว่า คือ

๑. อัสดเมธ ฆ่าม้าบูชาอัญญ (สันสกฤตเป็น อัศวเมธ)
๒. ปริสเมธ ฆ่าคนบูชาอัญญ
๓. สัมมาปาสะ อัญญแทนบูชาลดบ่วง
๔. วาชเปยะ อัญญดื่มเพิ่มพลังชัย
๕. นิรักคพะ อัญญฆ่าทุกอย่างไม่ว่า

โดยเฉพาะอัสดเมธ ฆ่าม้าบูชาอัญญ (คืออัสดเมธ ที่เป็นสันสกฤตว่า อัศวเมธ) เป็นการบูชาอัญญที่นิยมของราชาเพื่อแสดงอำนาจยิ่งใหญ่ ซึ่งปรากฏเป็นเรื่องราวในประวัติศาสตร์มาก เขาทำพิธีโดยเริ่มด้วยคัดเลือกม้าตัวหนึ่ง ที่พันธุ์ดีเก่งยอดเยี่ยม เรียกว่าม้าอุปการ แล้วก็ให้เจ้าชาย ๑๐๐ องค์ตามม้านี้ไป ม้าไปทางไหน ผ่านแดนไหน ที่นั่นต้องยอมให้ผ่าน คือยอมรับอำนาจ ถ้าอาณาจักรไหนไม่ยอมให้ผ่าน ก็รบกัน ปราบไปเรื่อย กวาดจนเรียบหมดใน ๑ ปี พอครบปี กลับมาถึงแดนของตน ก็ทำพิธีฆ่าม้านั้นบูชาอัญญ นี่คืออัศวเมธ พูดพอให้เห็นตัวอย่าง

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเล่าว่า ที่จริงมหาชัย ๕ นี้ เดิมเป็นหลักการปกครองบ้านเมืองที่ดีงาม แต่พวกพราหมณ์จัดไปจัดมาให้เป็นทางหาผลประโยชน์จนกลายเป็นพิธีบูชาญอย่างว่าข้างต้น พระพุทธเจ้าทรงให้ยกเลิกการบูชาญทุกอย่าง แล้วมหาชัยทั้ง ๕ นั้น ก็เปลี่ยนความหมายไปหมดสิ้น โดยกลายมาเป็นหลักการสงเคราะห์รวมใจประชาชน เรียกว่า **ราชสังคหวัตถุ ๔** คือ

๑. สัสตเมธัง ปรีชาสามารถในการบำรุงพืชพันธุ์
ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร

ข้อ ๑ คือ สัสตเมธัง หรือ สัสตเมธ นี้ ของพราหมณ์เป็น อัศตเมธ (สันสกฤต: อัศวเมธ) พระพุทธศาสนาเปลี่ยนจากตัว อ-อัศตะ/อัศว (ม้า) มาเป็นตัว ส-สัสตะ (ข้าวกล้าหรือพืชพันธุ์) ส่วน “เมธ” ของเขาแปลว่า “ฆ่า” แต่ในความหมายของพุทธ แปลว่า “ปรีชาฉลาด” เหมือนในคำว่า “เมธี” ซึ่งแปลว่าผู้มีเมธา (เมธาคือปัญญา) พระราชาแทนที่จะเก่งด้วยการทำพิธีฆ่าม้าบูชาญ ก็เปลี่ยนมาเป็นผู้มีปรีชาสามารถในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร

๒. ปุริสเมธัง ปรีชาสามารถในการบำรุงข้าราชการ ทั้ง
ทหาร และพลเรือน เช่น ส่งเสริมคนดีมีความสามารถ ผู้
ฉลาด ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร

๓. สัมมาปาสัง ปรีชาสามารถผูกใจประชาชนเหมือนเอา
บ่วงคล้องไว้ ด้วยการส่งเสริมสัมมาชีพ เช่น ให้อภัยเงิน
ทุนไปสร้างตัวในพาณิชย์กรรม และในการประกอบการ
ต่างๆ ช่วยให้คนจนตั้งตัว ให้คนล้มฟื้นตัวได้

๔ วาขไปยัง มีวาจาพูดเต็มใจ ทรงปรีชาสามารถในการเจรจาปราศรัยเข้าถึงประชาชน แสดงให้เห็นความเอาพระทัยใส่ห่วงใย รับรู้ปัญหา รับฟังปัญญา มีวาตะที่ฟังแล้วชวนใจให้อยากทำอยากปฏิบัติ อยากร่วมมือร่วมการร่วมงานทุกอย่าง ตลอดจนแนะนำสั่งสอนประชาชนว่าควรจะทำปฏิบัติปฏิบัติตัวช่วยเหลือกันอย่างไร ให้มีการสื่อสารอวยธรรมอำนาจปัญญา เราเตือนคนทุกหมู่เหล่าให้ใส่ใจปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างจริงจังสุจริต ให้สัมฤทธิ์ผลดี ที่จะให้สังคมประเทศชาติเจริญพัฒนาสูงขึ้นดีมั่นคง และให้ทุกตัวบุคคลพัฒนาชีวิตของตน

จะเห็นว่า ในหลวง ร.๙ ทรงมีพระบรมราโชวาทมากมาย ซึ่งแสดงว่าทรงปฏิบัติในข้อ “วาขไปยัง” นี้อย่างมากทีเดียว

จบข้อ ๔ “วาขไปยัง” แล้ว ของพราหมณ์ยังมีมหายัญอย่าง ที่ ๕ เป็นข้อสุดท้าย คือ “นิรัคคพัง” แปลตามตัวอักษรว่า “ไม่มีลิมกลอน” หมายความว่า ไม่มีขีดขึ้นจำกัด คือ เอาทุกอย่าง ทั้งทั้งหมด ไม่เว้นเลย เป็นการบูชายัญที่เฝ้าทุกอย่าง ตั้งแต่มนุษย์ เป็นต้นไป รวมเป็นมหายัญ ๕ อย่างของพราหมณ์

ชื่อมหายัญที่ ๕ ว่า “นิรัคคพัง” นี้ ทางพระพุทธศาสนาเอา มาใช้เป็นคำบอกอานิสงส์ ที่ว่า “ไม่มีลิมกลอน” นั้น แทนที่จะเป็นการฆ่าทุกอย่างไม่เว้น ก็กลายเป็นผลดีของราชสังคหวัตถุ ๔ นั้น ว่า เมื่อพระราชาปฏิบัติตามหลักสี่ข้อนี้แล้ว ประเทศชาติ บ้านเมืองก็จะมั่นคงมั่งคั่ง ประชาชนอยู่กันสงบสุขปลอดภัยถึงขั้นที่ว่าบ้านเรือนไม่ต้องลงลิมกลอน คือจะนอนหรือจะไปไหนก็ไม่ต้องปิดประตูบ้าน จะเปิดประตูทิ้งไว้ก็ได้

แล้วแถมท้าย ต่อจาก “ประตูเรือนไม่ต้องลงลิ้มกลอน” ก็บอกว่า “ให้บุตรพ่อนบนอก” หมายความว่า กระทั่งในครอบครัวที่เป็นสังคมหน่วยย่อยที่สุด ก็ร่ำเรงสดไสสุขสันต์ สรวลเสกัน มีลูกน้อย ก็ให้เขาสนุกสนานมาโลดเต้นเล่นบนอก รวมความว่าประชาชนมีความสุข บ้านเมืองร่มเย็นเกษมศานต์

เป็นอันว่า พระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงมหายัญ ๕ เป็นราชสังคหวัตถุ ๔ กับ ๑ อานิสงส์ที่พึงทำได้ พระราชาผู้ยิ่งใหญ่เลิศล้ำทรงทำเรื่องดีๆ ให้คนมีความสุขกันอย่างนี้ ไม่ต้องไปวนวายกับมหายัญ เช่นอัสวเมธ ที่มีแต่เรื่องเดือดร้อนเบียดเบียนทั้งนั้น

ขอให้ญาติโยมไปอ่านดูในพระไตรปิฎก บางพระสูตรเป็นเรื่องการบูชาญญโดยตรง จะได้เห็นว่พระพุทธเจ้าเสด็จไปสอนคนให้เลิกบูชาญญ หันมาทำการที่สร้างสรรค์และใส่ใจเหลือวแลช่วยเหลือกัน บางครั้งเสด็จไปในงานใหญ่ที่เขาผูกโค ผูกแพะแกะเตรียมไว้ฆ่าบูชาญญอย่างละ ๕๐๐ ตัวบ้าง ๗๐๐ ตัวบ้าง พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปพบกับเจ้าของงาน ไปสนทนาพูดจากับเขา จนเขายอมปล่อยวัวปล่อยแกะปล่อยแพะเลิกพิธีหมดเลย เอาละ เดี่ยวจะไปกันใหญ่ เอาเป็นว่ พวกพราหมณ์เขาทำกันมา มีมหายัญ ๕ แต่พระพุทธเจ้ามาตรัสแนะนำให้พระราชาบำเพ็ญราชสังคหวัตถุ ๔ ให้ได้อานิสงส์ ๑

นี่คือราชสังคหวัตถุ ๔ ประการ ที่องค์ราชา นักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ทรงบำเพ็ญพิเศษเพิ่มจากสังคหวัตถุ ๔ ที่เป็นหลักธรรมปกติอย่างสามัญ เห็นกันชัดๆ ว่ พระราชาทรงหลักธรรมใหญ่แค่ ๒ ชุดที่ว่มา คือ จักรวรรดิวัตร กับ ราชสังคหวัตถุ ๔ พระราชอาณาจักรก็สุขเกษมศานต์มั่งคั่งมั่นคงอย่างมั่นใจแล้ว แต่ก็ยังมีหลักธรรมที่ควรใส่พระทัยอีกหลายประการ

กำลังของพระมหากษัตริย์

หลักธรรมหมวดต่อไป คือ **ขัตติยพลัง ๕** แปลว่า กำลังของกษัตริย์ ๕ อย่าง หรือพลังของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ที่สามารถเป็นกษัตริย์ปกครองแผ่นดินได้ ชูตินี้เป็นคุณสมบัติประเภททุนหรือต้นทุนขององค์พระราชา เพียงบอกหัวข้อก็เข้าใจได้ง่าย ไม่ต้องอธิบายอะไรมาก กำลัง ๕ นั้นมีดังนี้

๑. พาหาพลัง หรือ กายพลัง กำลังแขน หรือกำลังกาย คือ ความแข็งแรงมีสุขภาพดี ทรงพลัง สามารถและชำนาญในการใช้แขนใช้มือใช้อาวุธ ตลอดจนกำลังยุทธโศปกรณ์ที่พร้อม

๒. โภคพลัง กำลังโภคสมบัติ คือ มีทุนทรัพย์บริบูรณ์ มีท้องพระคลังใหญ่โต พร้อมที่จะใช้บำรุงเลี้ยงคน และดำเนินกิจการได้ไม่ติดขัด

๓. อมัจฉพลัง กำลังอำมาตย์ หรือกำลังข้าราชการ คือ มีที่ปรึกษา มন্ত্রী และข้าราชการชั้นปกครอง และระดับบริหารที่ทรงคุณวุฒิเก่งกล้าสามารถ และจงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน

๔. อภิชัจพลัง กำลังความมีชาติสูง คือ กำเนิดในตระกูลสูง เป็นขัตติยชาติต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน และได้รับการฝึกอบรมมาแล้วเป็นอย่างดีตามประเพณีแห่งชาติตระกูลนั้น

๕. ปัญญาพลัง กำลังปัญญา คือ ทรงพระปรีชาสามารถหยั่งรู้เหตุผล ผิดชอบ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ สามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ทั้งภายในภายนอก และดำริการ จัดการ ดำเนินการทั้งหลาย ให้ได้ผลเป็นอย่างดี

พาหาลัง กำลังแขน กำลังกาย และกำลังยุทธโธปกรณ์ แม้จะสำคัญ แต่ท่านจัดว่าต่ำสุด หากไม่มีพลังอื่นควบคุมค้ำจุน อาจกลายเป็นกำลังภยันตรายที่แสนร้าย ส่วนกำลังปัญญาเป็นกำลังอันประเสริฐ เป็นยอดแห่งพลังทั้งปวง เพราะเป็นเครื่องกำกับ ควบคุม และนำทางกำลังอื่นทุกอย่าง ให้สำเร็จการทั้งปวง

ถึงจะมีกำลังอย่างอื่นทุกข้อพร้อมอย่างดี แต่ถ้าขาดปัญญาพลัง ก็พังเลย สลายหมดสิ้น จึงต้องมีปัญญาพลังคุมท้าย และไม่ประมาทในการพัฒนาปัญญานั้นเรื่อยไป

ขัตติยพละ หรือ ขัตติยพลัง ๕ อย่างนี้ คิดว่าบอกเล่าเพียงเท่านี้ ก็คงชัดพอแล้ว แต่เกือบจะเผลอไป ยังไม่ได้บอกที่มาที่ค้นคว้าอ้างอิง จึงบอกกำกับไว้ว่ามาทั้งในพระไตรปิฎก และในอรรถกถา (พ.ศ.๒๕๐๗/๒๔๔๔/๕๓๒; พ.ศ.๒๕/๓๔๘)

หลักธรรมใหญ่ ๒ ชุดก่อน ก็ยังไม่ได้บอกแหล่งที่มาให้ชัด จึงถือโอกาสบอกไว้ที่นี่ด้วย สำหรับชุดแรกคือ **จักรวรรดิวัตร** ได้บอกต้นแหล่งไว้แล้ว คือ จักกวัตตสูตร (ที.ป.๑๑/๓๓/๖๒) แต่หลักธรรมหมวดนี้มีกระจายอยู่มากมายหลายแห่ง ทั้งในพระไตรปิฎก และในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาเป็นต้นไป ในพระไตรปิฎก ดู พ.ศ.ติก.๒๐/๔๕๓/๑๓๘; พ.ศ.ป.๒๒/๑๓๓/๑๖๘; ในอรรถกถา-ฎีกา เช่น ที.ป.๓/๓๔; ส.ป.๑/๒๖๓; พ.ศ.ฎ.๒/๑๐๔)

ส่วน **ราชสังคหัตถ์ ๔** ก็ได้ในพระไตรปิฎก (พ.ศ.ป.๒๒/๒๓/๙๑/๑๕๒) แต่มักกล่าวถึงชุดมหายัญญ์ ๕ ของพราหมณ์ (เช่น ส.ส.๑๕/๓๕๑/๑๑๐) ส่วนคำอธิบาย มีในอรรถกถาหลายแห่ง (เช่น ส.ป.๑/๑๓๘; พ.ศ.ป.๓/๒๑๓; วิติ.ป.๑๐๖) ไม่ต้องพูดถึงในฎีกาอีกมาก อธิบายซ้ำๆ กัน ก็เยอะ ค้นดูแค่นี้ก็พอแล้ว

ทศพิธราชธรรม

ธรรมของพระราชายังมีอีกชุดหนึ่ง เป็นชุดที่คนไทยรู้จักดีที่สุด (รู้จักชื่อดี แต่เนื้อธรรมไม่ค่อยเข้าใจ) และได้ยินอยู่อย่างกันบ่อยมาก คือ **ทศพิธราชธรรม** หรือ **ราชธรรม ๑๐** ประการ เป็นคุณสมบัติประจำพระองค์ แม้แต่หัวข้อก็มาก จึงจำยาก พุดยาก แต่ก็มิบอกไว้เป็นคาถา ซึ่งช่วยให้จำท่องไว้ และจำก็ไม่ลำบาก จึงบอกคาถาไว้ให้ดูง่ายที่หนึ่งก่อน (ฐ. ๗. ๒๘/๒๔๐/๘๖) ดังนี้

ทานํ สีลํ ปริจาคํ ชาติจํ มทุทวํ ตปํ

อภิกโรธํ อวิหิงสาญ ขนฺติญจ อวิโรชนํ

ได้เท่านี้ก็พอ เมื่อเข้าใจความหมายแล้ว ก็เอาคาถานี้ไว้ทวน ว่าคาถาที่หนึ่ง ก็รู้หมด มองเห็นทั่วทั้ง ๑๐ ข้อ

ที่นี้ ที่นี้มีใช้โอกาสที่จะอธิบาย**ทศพิธราชธรรม** คือ**ราชธรรม** (ธรรมของพระราชา) ๑๐ ประการนั้นได้มาก จึงจะแสดงความหมายพอเป็นพื้นฐานความเข้าใจ (สะกดคำอย่างไทย) ดังนี้

๑. **ทาน** *อวยทาน* คือ พระราชทานทรัพย์สินสิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒. **ศีล** *รักษาศีล* คือ สำรวมกายและวาจี ประกอบการที่ดีงามสุจริต รักษาจิตตัตถุณให้ควรเป็นแบบอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

๓. **ปริจาคะ** *เสียสละได้* คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. **อาชวะ มีใจซื่อตรง** คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕. **มัททวะ ทรงความอ่อนโยน** คือ มีอัชฌาสัย ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคายกระด้างถือองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยา สุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ความรักภักดี แต่มีขาดยำเกรง

๖. **ตปะ ทรงเดชข่มกิเลสได้** คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้ เข้ามาครอบงำอำยิจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมหลงไหล หมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่ สม่่าเสมอ หรือง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้ บริบูรณ์

๗. **อักโกธะ ไม่เกรี้ยวโกรธ** คือ ไม่กริ้วราดลู่อำนาจความ โกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาด เสียธรรม มีเมตตาประจักษ์ใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความ และกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบ ไม่รู้ความเผด็จขาดสติ

๘. **อวิหิงสา ไม่กดขี่ข่มเหง** คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บ ภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงละเล็งอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ ประชาชนผู้ใดเพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. **ขันติ อดได้ทนได้** คือ อดทนต่องาน ต่อความลำบาก ตรากตรำ ต่อถ้อยคำกระทบกระทั่ง ถึงจะเหนื่อยยากเพียงไร ก็ ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถุกหยันด้วยคำเสียดสีลากถางอย่างใด ก็ ไม่หมดกำลังใจ ไม่ละทิ้งกิจการณียะที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐. อวิโรธนะ ไม่คลาดธรรมดา คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่เอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้าย ลากสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็นิติ ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

ขอทบทวนว่า ราชธรรม ๑๐ ประการ ที่นิยมเรียกกันว่า ทศพิธราชธรรมนี้ เป็นคุณสมบัติประจำพระองค์ของพระราชา ซึ่งคัมภีร์ทั้งหลายกล่าวอ้างอิง พบได้มากมายหลายสิบแห่ง

พระราชาทรงทศพิธราชธรรมนี้แล้ว ทรงดำรงมั่นในความเป็นธรรมมาธิปไตย ดำเนินไปในพระราชกิจตามจักรวรรดิวัตรเป็นหลักยืน แผ่พูนขยายพระราชกรณียออกไปในราชสังคหวัตถุ ๔ โดยมีพลังแห่งขัตติยพละ ๕ เป็นทุนที่ค้ำจุนหนุนให้พร้อม ก็เป็นอันครบ ๔ หมวดแห่งธรรมของพระราชา สำหรับองค์พระมหากษัตริย์ ที่เป็นประเพณีในประเทศไทย ซึ่งได้คัดมาจากพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ อันชาวไทยทุกคนควรรู้และนำมาทบทวนบอกแก่กัน ให้ธรรมสำหรับการปกครองดำรงคงมั่น เพื่อประโยชน์สุขของชาติของชนอย่างยั่งยืนมั่นคงสืบไป

ธรรมของพระราชายังมีในพระไตรปิฎกอีกมาก แต่นำมาบรรยายในที่นี้เฉพาะธรรมหลักใหญ่ที่เป็นหมวดเป็นชุด ซึ่งถือเป็นสำคัญสืบมาในโบราณราชประเพณีของประเทศไทย ส่วนธรรมที่เป็นโอวาท เป็นอนุสาสนี ซึ่งกระจายอยู่ที่นี้ ๕ คาถา ที่นั้น ๑๐ - ๒๐ คาถา ฯลฯ ซึ่งมากที่สุดเป็นหลักการปกครองดีงามที่สืบมาแต่อดีตอันยาวนาน พระพุทธเจ้าก็ทรงนำมาตรัสบอกเล่าไว้ ผู้ที่สนใจใฝ่รู้พึงศึกษาต่อไป

การที่เรามาระลึกถึงในหลวง ก็คือระลึกถึงพระคุณของพระองค์ โดยรำลึกถึงพระราชกรณียกิจที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้มากมาย สุดจะบรรยาย และเมื่อระลึกถึงพระราชกรณียกิจ ก็จะได้ระลึกถึงพระราชประสงค์อันเป็นที่ตั้งต้นและขับเคลื่อนบรรดาพระราชกรณียกิจเหล่านั้น แล้วก็จะได้นำมาเป็นเครื่องเตือนใจว่า เราควรจะต้องประพฤติปฏิบัติตัว และทำการอะไร เพื่อให้เป็นการได้สนองพระราชประสงค์เหล่านั้น

พระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญ ย่อมมีพระราชประสงค์ ซึ่งโยงมาที่พวกเราเหล่าชาวบ้านและบรรดาประชาชนว่า ทรงมุ่งหมายจะให้ประเทศชาติบ้านเมืองเป็นอย่างไร จะให้ราษฎรทั้งหลายอยู่กันอย่างไร ประพฤติปฏิบัติตัวดำเนินชีวิตกันอย่างไร ควรทำอะไรกันบ้าง เพื่อจะได้อยู่ดีกินดี มีความพอเพียง มีความสุข อะไรต่างๆ เหล่านี้ เป็นวัตถุประสงค์ในพระราชประสงค์ ซึ่งเราจะต้องคำนึงถึง และพยายามทำการสนอง

จากพระราชประสงค์ ก็มีพระราชดำริที่ออกมาเป็นปฏิบัติการในโครงการอะไรต่างๆ ตามพระราชดำรินั้น แล้วก็มีงานมีกิจการที่นำไปดำเนินไป ซึ่งมวลประชาชาชาวบ้านไม่ควรอยู่แค่ดูๆ หนึ่งๆ เฉยๆ แต่ควรเรียนรู้ แล้วเอามาเตือนตัวเองให้ไม่เรอเฉื่อยมัวประมาท ต้องคิดว่าพระองค์ไม่ประมาทเป็นแบบอย่างให้แล้ว เราก็ต้องไม่ประมาท ต้องทำต้องปฏิบัติเอาจริงเอาจังด้วย เราจะนำเอาหลักธรรมคำสอนต่างๆ ที่โยงกันไปโยงกันมานั้น มาเรียนรู้ศึกษา แล้วหยิบมาใช้หยิบมาปฏิบัติ และชวนกันแนะนำส่งเสริมกันให้ประพฤติปฏิบัติ เป็นหมู่เหล่า เป็นชุมชนเป็นถิ่นแดน ขยายออกไปๆ

ถ้าคนไทยทำได้อย่างที่ว่ามานี้ ประเทศไทยก็จะเจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งมั่นคง งอกงามไพบูลย์ มีความสุขเกษมศานต์ สมดังพระราชประสงค์ ที่ได้ทรงตั้งเป็นพระราชปณิธาน

จากพระราชประสงค์ ก็ต้องมีพระราชดำริ แล้วก็เกิดเป็นโครงการต่างๆ ตามพระราชดำริ ต่อจากนั้นก็มีการปฏิบัติภาระอะไรต่างๆ มากมาย ที่คนไทย ไม่ว่าชาวบ้านหรือชาวเมือง ควรจะต้องปฏิบัติจัดทำเพื่อเป็นการสืบต่อสนองพระราชปณิธาน

นี่แหละ คือประโยชน์ที่จะพึงได้จากการจัดงานจัดพิธีต่างๆ เหล่านี้ ดังที่ว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงปล่อยให้ทำกันแค่ผ่านไป แต่ทรงปรารถนาขึ้นมากเพื่อจะทรงเทศนาสั่งสอนให้ธรรม อย่างน้อยจะได้บอกกันให้รู้ว่า ที่มากันนี้มีเรื่องอะไรที่ควรรู้เข้าใจ ที่จะได้ศึกษากัน และมีอะไรที่เราจะต้องทำ ต้องช่วยกันจัดดำเนินต่อไป

เรื่องราวการงานที่เราจะต้องทำนี่แหละคือข้อสำคัญ ความกตัญญูกตเวทีที่แท้ จะมาแสดงออกที่นี้ ออกมาที่การปฏิบัติภาระท่า มีฉะนั้น พระราชประสงค์ พระราชดำริ พระราชปณิธาน อะไรต่างๆ ก็จะเลื่อนร่ายส่ายสูญ เราก็ได้แต่ร้องไห้กันไป แสดงอาการอาลัยกันไป แล้วไม่นานไม่ช้า ก็เลิกรา เจ็บหาย

แต่ถ้าเราตื่นตัวสนใจศึกษาพระราชดำริ มองให้ถึงพระราชปณิธาน และเข้าใจในพระราชประสงค์ แล้วมาชวนกันช่วยกันจัดทำดำเนินการทำงานสืบสานต่อไป พระราชประสงค์ และพระราชดำริทั้งหลาย ตลอดทั้งบรรดาพระราชปณิธาน ก็วยังอำนวยผลได้ยาวนานต่อไป เพื่อให้คนไทยอยู่ดีได้อย่างยั่งยืน ในสังคมประเทศชาติที่มั่งคั่งมั่นคงรุ่งเรืองไพบูลย์และร่มเย็นมีสันติสุข

หนังสือนี้ มีฉบับแปล ภาษาอังกฤษ

โดยความเอื้อเฟื้อ ของ

Ajahn Jayasaro

(พระอาจารย์ชยสาโร)

[พิมพ์ใหม่แล้ว และจัดจากแนวต่างหาก]

